

TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE SAKA (YAKUT) DİLİ ARASINDAKİ FONETİK PARALELLİKLER

Y. İ. VASİLIEV

Saka (Yakut) dilinin Türk yazı dilleri içinde ayrı bir yeri vardır. Prof. Dr. L. N. Haritonov "Çağdaş Saka dili, kelime kadrosu ve yapı sistemi bakımından diğer Türk dillerinden büyük farklılıklarla ayrılır. Bu diller içinde özel bir yere sahiptir. Ayrıca en büyük özelliklerinden biri de uzun ünlülerin ve diftongların yer almasıdır."¹ görüşünü ileri sürer.

Prof. Dr. E. İ. Ubryatova da "Çağdaş Türk dilleri içerisinde Saka diline en yakın dil Türkiye Türkçesidir."² der.

Bu makalede Türkiye Türkçesi ile Saka (Yakut) dili arasındaki fonetik paralellikler konusu üzerinde durulacak ve her iki yazı dili arasındaki farklılıklar incelenecaktır. Önce ünlüler sistemi (kelime başı, ortası ve sonu), sonra da ünsüzler sistemi ve diftonglar ele alınacaktır.

I. Ünlü değişiklikleri

A. Söz başında

1. A- // AA-	:	ad // aat
		aç // aas (açık)
2. A- // O-	:	art- // ort-
		artık // orduk
		avurt // omurt
3. A- // I-	:	al- // ıl-

¹ Haritonov, L. N., *Sovremennyi Yakutskiy Yazık, Fonetika i morfologiya*, Yakutsk, 1947.

² Ubryatova, E. İ., *Saha Gazetesi*, 1987.

	at- // it-
	ay // iy
	ayran // imdaan
4. E- // İ-	: ege // igii el // ilii <u>elçi</u> // <u>ilcit</u> "orta elçi" erkek // irgex
5. E- // İE-	: en // ien eğ- // iex-
6. I- // İ-	: <u>ısı</u> // <u>itii</u> isıt- // itit- ıslık // ihiirii
7. İ- // İI-	: <u>in</u> // <u>iin</u> "çukur" il- // iil- iz // iis (soul-iis) ış // iis "dikim, işleme"
8. İ- // I-	: inek // inax it // it
9. İ- // Ü-	: <u>iyi</u> // <u>ütüö</u> it- // üt-
10. O- // ıO-	: on // uon ol- // buol-
11. Ö- // ÜÖ-	: öd// üös öt- // üöt-

B. Söz ortasında

1. -A- // -AA-	: var // baar
	kar // xaar
	taş // taas
	yaş // saas
2. -A- // -O-	: kadın // xotun "bayan" dalga // dolgun kaymak // xoymox "pihti, tortu"

3. -A- // -I-	: kamış // xomus
	tay // tuy
	yat- // sit-
	yastık // sittık
4. -E- // -İE-	: damar // timir
	beş // bies
	ver- // bier-
	yen // siex
	cep // siep
5. --E- // -İ-	: ben // min
	beşik //bihik
	demir // timir
	deri // tiri
6. -E- // -İI-	: bel // biil
	değ- // tiyy-
7. -E- // -A-	: yeni // saña
	deve // taba "ren geyiği"
	sekiz // ağıs
8. -E- // -İ-	: leylek // liglik
	cene // sınaax
	gerçek // kircik
9. -E- // -Ö-	: del- // cöl-
	serin // sörüün
	kemir- // kömüller-
	tepe // töbö "baş"
10. -I- // -II-	: kız // küs
	kın // kün
	kız- // kuhir-
11. -I- // -İI-	: ishk // ihiirii
	ıslıkla- // ihiir-
	yirt- // siir-
12. -I- // -A-	: altın // altan "bakır"
	dış // tas

13. -I- // -U-, -UU- : çıkış- // tağış-
kamış // xomus
kadın // xotun "bayan"
yıldız // sulus
artık // orduk
yıka- // suuy-
14. -İ- // -İİ- : bir // biir
diş // tiis
bin- // miin-
gir- // kiir-
15. -İ- // -I- : dil // til
biçim // bıhi
dilmaç // tilbaas "çeviri, tercüme"
biç- // bis-
16. -İ- // -U- : bin // *muñ
piş- // bus-
pişir- // buhar-
17. -İ- // -Ü-, -ÜÜ- : bit- // büt-
bitim // bütüü
serin // sörüün
18. -İ- // -E- : çiçek // *çeçik
dilimle- // tel-
giy- // ket-
dizgin // tehiin
19. -O- // -UO- : yok // suox
yol // suol
yorgan // suorğan
dol- // tuol-
20. -O- // -U- : boğa // *buğa
sor- // suraa-
boya- // butuy- "karıştırmak, bulaştırmak"
21. -Ö- // -ÜÖ- : dört // tüört
göl // küöl

- gök // küox "yeşil, mavi"
çöz- // süör-
22. -U- // -UU- : buz // muus
tuz // tuus
kuçakla- // kuus-
but // buut
23. -U- // -I-, -II- : bulut // bilit
yağmur // samır
bulan- // bilaan-
24. -Ü- // -ÜÜ- : güç // küüs
süt // üüt
yüz // süüs
dür- // tüür-
25. -Ü- // -I-, -II- : süpürge // sippiir
süpür- // sippiy-
düğme // timex
mün // min
26. -Ü- // -Ö- : gümüş // kömüs
kömür // kömör
böyük // bölöx "grup"

C. Söz sonunda

1. -A // -AA : arka // arğaa "batı; art"
2. -E // -EE : bile- // biilee-
dengele- // teñnee-
3. -E // -İE : de- // die-
ye- // sie-
4. -I // -II : kıyı // kitu
ağrı // ıarıı
kazı // xahıı
çağrı // iñırıı
5. -I // -A : Tanrı // tañara
altı // alta

1.	sarı // arağas
6. -İ // -İİ	: deri // tiri bildiri // billerii tipi // tibii
7. -İ // -E	: yedi // sette üzengi // iñehe
8. -U // -UU	: su // uu koyu // xoyuu
9. -Ü // -ÜÜ	: süngü // üñüü
8. S- // Ø	: saç // as (battax) sen // en su // uu süt // üüt
9. V- // B-	: var // baar var- // bar-
ver- // bier-	
10. Y- // S-	: yaka // sağa yüz // süüs yok // suox yorgan // suorğan

B. Söz ortasında

1. -C- // -H-	: ocak // ohox aci- // ahriy-
	gece // kiehe "akşam"
2. -Ç- // -H-	: bıçak //bihax bıçım // bıhil
3. -Ç- // -C-	: elçi // ilcit "orta elçi"
4. -D- // -T-	: gerçek // kircik adaş // atas "dost"
	kadın // xotun "bayan"
5. -D- // -L-	: yedi // sette baldır // ballır

6. -G- // -Ğ-	: geldi // kelle aldi // illa
7. -Ğ- // -X-	: yorgan // suorğan kaburga // xabarğा "boğaz"
	eğ- // iex- sög- // üox-

II. Ünsüz değişiklikleri**A. Söz başında**

1. B- // M-	: ben // min bin- // miin-
	buz // muus burun // murun
2. Ç- // S-	: çağ // sax çıy // siik çöz- // süör-
3. Ç- // Ø	: çak- // sax- çağır- // iñir- çağırı // iñirni çatal // atircax "yaba"
4. D- // T-	: dokuz // toğus düş- // tüs-
	- damar // timir deri // tiri
5. G- // K-	: güç // küüs gün // kün gir- // kiir-
	gör- // kör-
6. K- // X-	: kar // xaar kaz // xaaas kadın // xotun "bayan"
	kaş // xaaas piş- // bus-
7. P- // B-	

- pişir- // buhar-
parça // *barça
parçala- // barçalaa-
8. -K- // -G- : dikiş // tigii
ikiz // igire
alkış // algıs "hayır duası"
rakı // arığı
9. -K- // -Ğ- : yaka // sağa
öküz // oğus
dokuz // toğus
sekiz // ağıs
10. -M- // -B- : parmak // tarbax
dilmaç // tilbaas "çeviri, tercüme"
11. -N- // -Y- : turna // turuya
ana // iye
12. -N- // -N- : Tanrı // tañara
çene // siñaax
13. -P- // -B- : toprak // toburax "dolu"
tepe // töbö "baş"
topuk // tobuk "diz"
tipi // tibii
14. -S- // -T- : ısı // itil
ısıt- // itit-
ısır- // itir-
esen // eteññe
15. -Ş- // -H- : aşırı // ahara
başlık // bahılık "başkan"
işit- // ihit-
beşik // bihik
16. -V- // -B- : deve // taba "ren geyiği"
tavaşan // "tabısxaan
tavuk // *tabık
çıvılda- // çibigıraa-

17. -Y- // -T- : ayak // atax
büyük // bítik
kıyı // kíti
kuyruk // kuturuk
18. -Z- // -S- : gizle- // kistee-
19. -Z- // -H- : kızıl // kíhil
güzün // kühün
tuzak // tuhax
20. -Z- // -T- : bilezik // bilihex,bihilex "yüzük"
kızar- // kıtar-

C. Söz sonunda

1. -Ç // -S : saç // as (battax)
kaç // xas (töhö)
kılıcı // kílis
dilmaç // tilbaas "çeviri, tercüme"
2. -Ğ // -Y : değ- // tiiy- "varmak, ulaşmak"
3. -Ğ // -X : çağ // *sax
4. -K // -X : ok // ox
yok // suox
damak // tamax
ayak // atax
5. -K // -Ø : bilek // bile "yen"
ilik // siliñ
6. -N // -Ñ : bin // *muñ
derin // diriñ
don- // toñ-
yılan // *sülañ
7. -N // Ø : beyin // meyii
erken // erde
8. -Ş // -S : taş // taas
baş // bas
gümüş // kömüs

	yaş // saas	ТАС
9. -Z // -S	: buz // muus	БУЗ
	kız // kis	КИС
	kimiz // kımıs	КІМІС
	dokuz // toğus	ДОГУС
10. -Z // -H-	: biz //bihigi	БИХІГІ
	siz // ehigi	ЕХІГІ
11. -Z // -R, -R-	: çöz- // süör-	СҮӨР-
	ikiz // igire	ІГІРЕ
	*	*
	**	**
1. AĞ, AĞI // IA	: ağrı // iarın	АІРІН
	ağır // iar, taraxan	АІР, ТАРАХАН
	kırağı // kırıa	КІРАГІ
	dağ // tia	ДАГ
	bağ // bıa	БАГ
2. OĞ, OĞU // UO	: oğul // uol	ОҒУЛ
	oğlan // uolan	ОҒЛАН
	soğuk // uox	СО҆ГУК
3. ÖĞ, ÖĞÜ // ÜÖ	: öğret- // üören-	ҮӨРЕН-
	öğretti // üöreneti	ҮӨРЕНЕТИ
	söğüt // üöt	СӨГҮТ
4. -AP // -AA	: kap // xaa	ХАА
5. -AY, EY, ÜY // -AA, -İİ, -ÜÜ	: yay // saa "tüfek"	САА
	bey // bii "ağabey"	АГАБЕЙ
	tüy // tüü	ТҮҮ
6. -NG, -NK // -Ñ-, -Ñ	: süngü // üñüü	ҮНҮҮ
	denge // teñ	ТЕН
	dengele- // teñnee-	ТЕННЕЕ-
	üzengi // iheñe, iñehe	ИХЕНЕ, ИҢЕХЕ
	denk // teñ	ТЕН
7. -İŞ, -İŞ, -UŞ, -ÜŞ // -II, -İİ, -UU, -ÜÜ	: atış // itıı	ІТІІ

	giriş // kiirii
	görüş // körtüü
	dikiş // tigii
	satış // atıı
	alış // ilıı
	veriş // bierii
8. -İM // -İİ, -II- -ÜÜ	: bitim // bütüü
	bilim // bilii
	biçim // bıhiı
9. -UN // Ø	: boyun // mooy
	koyun // *xoy
10. -AK // Ø	: dalak // taal